

Cahit Zarifoğlu'nun *İns* Öyküsünün Göstergebilim Yöntemiyle İncelenmesi

Semiotic Analysis of Cahit Zarifoğlu's Story *İns*

İlker AYDIN¹ , Muhammed Eren UYGUR²

ÖZ

Bu çalışmada, Cahit Zarifoğlu'nun *İns* adlı öyküsü göstergebilim yöntemiyle incelenmiştir. Bu yöntemle, sinematografik anlatı tekniği kullanılarak insanoğlunun tarihi seyrinin işlendiği öyküdeki anlam katmanları, semboller ve karşıtlıklar açıklanmaya çalışılmıştır. Öykü, yoğun imgelerle ve mistik gönderimlerle donatılmış çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Çalışmada bu yapı, göstergebilim yöntemi kullanılarak; temel karşıtlıklar, izlekler ve dönüşümler üzerinden ortaya konulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde, öykünün anlatı düzeyi incelenmiştir. Bu başlık altında öyküde yapılan kesitleme işlemi, anlatı izlencesi kapsamında; dönüşümler, anlatı izlencesinin evreleri ve eyleyenler örneğesi açıklanmıştır. İlgili kısımda, edebî olanda anlatım ve içerik olmak üzere iki temel düzlem olduğundan bahsedilmiş ve göstergebilimin araçlarıyla bu düzlemlerin anlatı çeperindeki ilişkileri çözümlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde öykünün söylem düzeyi analiz edilmiştir. Söylem düzeyinde izleğe yönelik roller kategorize edilmiş ve daha sonra sembolik göndermelerin anlatıda nasıl kullanıldığı hakkında detaylı bilgi verilmiş, bu kullanımlar göstergebilimin araçları ile tahlil edilmiştir. Araştırmanın son bölümünde mantık-anlam düzeyi incelenmiştir. Bu kısımda öykünün mantık-anlam düzeyinin *hakikat/giz* ekseninde oluştuğu ifade edilmiştir. Bu eksen, *anlam/anlam yoksunluğu; dil yoksunluğu/dil yoksunu olmama* karşıtlıkları ile şekillendirilmiştir. Sonuç olarak yoğun sembolik gönderimlerle insanlığın tarihi serüvenini ele aldığı belirtilen öyküde, bu sürecin *İns*'in varoluşa yönelik anlam inşası üzerinden aktarılmaya çalışıldığı ve en nihayetinde *hakikat/giz* ekseninde *İns*'in dil yetisini elde ederek anlama yani vahdete eriştiği ifade edilmiştir.

Anahtar kelimeler: *İns* Öyküsü, Edebiyat Göstergebilimi, Göstergebilimsel Çözümleme, Cahit Zarifoğlu, Zarifoğlu Öykücülüğü

ABSTRACT

This study uses the semiotic method to analyze Cahit Zarifoğlu's (1974) multi-layered story *İns* [Humans]. The story uses the cinematographic technique to form layers of meaning, symbols, and oppositions in an attempt to explain the depicted historical journey of humankind. The study uses the semiotic method to reveal the structure of the story through its basic oppositions, themes, and transformations. The narrative level of the story is analyzed first. Under this heading, the article explains the story's segmentations, transformations, phases of the narrative schedule, and prototype of the actants. The study then analyzes the story's discursive level, categorizing the roles of the narrative before

¹İlker Aydın (Prof. Dr.), Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ordu, Türkiye
E-posta: ilkaydin28@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3369-7724

²Sorumlu yazar/Corresponding author:
Muhammed Eren Uygur (Arş. Gör.), Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ordu, Türkiye
E-posta: uygureren38@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3740-7579

Başvuru/Submitted: 15.10.2023
Revizyon talebi/Revision requested: 28.03.2024
Son revizyon/Last revision received: 17.04.2024
Kabul/Accepted: 28.04.2024

Atıf/Citation: Aydın, İlker, Uygur, Muhammed Eren. "Semiotic Analysis of Cahit Zarifoğlu's Story *İns*." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 34, 1 (2024): 307-331.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1376109>

providing detailed information about how the narrative uses symbolic references, with the tools of semiotics being used to analyze these usages. The study finishes by analyzing the logico-semantic level. This section states the logico-semantic level of the story to have been formed along the axes of *hakiqat* [truth] and *ghiz* [secret]. This axis was shaped by the opposites of meaning and lack of meaning and of being language deprived and not being language deprived. Resolutely, the article states the story to deal with the historical journey of humanity through the use of intense symbolic references, where the attempt has been made to express this process through human beings' construction of meaning with regard to existence, ultimately along the axes of *hakiqat* and *ghiz*. The character *İns* attains understanding (i.e., *wahdat* [unity]) by acquiring the ability of language.

Keywords: *İns*, Literary Semiotics, Semiotic Analysis, Cahit Zarifoğlu, Storytelling

EXTENDED ABSTRACT

This study is an attempt to analyze the story titled *İns* [Humans], written by A. Cahit Zarifoğlu (1974) by utilizing the semiotic method. Cahit Zarifoğlu is known for his poetry, yet he has also contributed to other literary genres, including stories, novels, memoirs, theater, essays, and various forms of children's literature. *İns*, which is the focus of the study, is a literary work that portrays the historical journey of humanity through intense symbolic references and mystical allusions using a cinematic narrative technique. Almost all critics and scholars seem to agree that Zarifoğlu's stories are mythic, symbolic, and multi-layered. From this point of view, using the semiotic method for analyzing the various layers of meaning inherent in this narrative seems important.

Firstly, the study makes an analysis of the structure and organization that form the basis of the story. This part of the analysis covers the story's segmentation in the order in which it was originally serialized and the narrative schedule. The story was serialized in five parts and published in two different magazines: *Diriliş* and *Edebiyat*. Zarifoğlu indicated that his story was unfinished and would have been a more comprehensive narrative. However, the story does not appear to be a disconnected work in its present form. Although Zarifoğlu stated that he had made additions and edits to the story, these additions and edits were not changes that would affect the general framework of the narrative. In this sense, the serialization of the story is seen as appropriate for the segmentation analysis, and thus the study examines the five sections of the story in total.

In semiotic analysis, the object can be a material element or an abstract value. In this sense, the object of basic value in the story can be considered to be understanding, while the object of acquisition is the ability to speak. This is due to *İns* exhibiting the modality of willing as one of the modal categories in the story through the desire to understand and to speak. Within this scope, this study uses the tools of semiotics to explore the relationship between these two components within the scope of *İns*. From this point of view, while the beginning of the story is seen to have a separation in terms of the comprehension of meaning, by the end of the story, a situation of unification emerges in terms of speech and the attainment of meaning as a result of the transformations that occur. The study then explains the process of the subject's attainment of the object of basic value and the object of acquisition with regard to the story's

semantic structure of actants and the transformations they have undergone. The beginning of the story states, “İns was born on a silent night, full of darkness.”. By the end, İns has created meaning and speaks. The transformations İns undergoes during this time can be listed as being powerless against nature, migrating, gaining the ability to develop cultural objects, and gaining power over nature. In the actant model, the subject is İns, the desire to understand is the object of value, the ability to speak is the object of acquisition, natural conditions, and divine impulse are the sender, the receiver is the cultural act, the helpers are İns’ woman and Kuşçu, and the opponent is nature and performative deprivation.

The study’s second stage examines the story’s discursive level, with this section defining the thematic roles in the story and analyzing the symbols in the narrative. In this regard, the study employs fundamental contrasts, the semantic structure of agents, and variations to explain the story’s complex structure. The actors who have thematic roles in the story are İns, İns’ woman, İns’ child, İns’ Mother and Father, Kuşçu, the women and the wolf. This section also analyzes the symbols used in the story. Analyzing the figurative language required benefitting from the elements in the text as well as extra-textual information and methods from various branches of science regarding the interpretation of literary works. In addition, semiotics does not directly state that literary works should be analyzed completely detached from the external universe. Instead, it states that, with the right methodological approach, utilizing historical reality and the reality of life may also be useful. Various symbols in Zarifoğlu’s *İns* are observed to be intensively used to refer to different cultural universes. In this framework, the study analyzes the symbols referenced in the text based on the narrative schedule of the story. As a result, although Islamic symbols were observed to be generally utilized, references from other cultural universes were also observed to have been made in accordance with the mythic structure of the story.

The study’s last stage examines the logico-semantic level. This section aims to reveal the abstract and logically deepest surface on which the universes of meaning in the narrative have been constructed. The study unveils the relationships that are imperceptible on the surface of the narrative based on the basic contradictions present in the content of the narrative. The semiotic square was used to explain these relations, to reach deeper meaning, and to reveal the units in the basic structure of a universe of meaning and the transformations between these units. Thus, the narrative’s structure on the deep surface can be expressed through binary oppositions, contradictions, and inclusions.

As a result of the analysis at the logico-semantic level, the article has determined the main contrast in the story to be between meaning and meaninglessness along the axes of *haqiqat* [truth] and *ghiz* [secret] and of being language deprived and not being language deprived. Consequently, Cahit Zarifoğlu’s story handles the historical adventure of humanity within the framework of the opposition of meaning and meaninglessness using mythical and symbolic language, with İns being emphasized to comprehend meaning through his belief in *wahdat* [unity].

Giriş

Abdurrahman Cahit Zarifoğlu genellikle şairliği ile tanınır. Ancak Zarifoğlu, diğer edebiyat türlerinden de çeşitli eserler ortaya koymuştur. Öykü de Zarifoğlu'nun eser verdiği edebî türlerden biridir. Bu çalışmaya konu olan Zarifoğlu anlatısı; şiiriyet barındıran, yoğun imgelerle bezeli, mistik gönderimler içeren çok katmanlı bir görünüm sunar. Zarifoğlu'nun öykülerinin şiiriyet barındırması ve metaforik olması konusunda hemen hemen tüm eleştirmenler ve akademisyenler birleşmiştir.¹ Metaforik dil tercihinin, Zarifoğlu öykülerinin edebî niteliğini olumsuz etkilediğine dair ifadeler literatürde rastlansa da işlediği metafizik konular dolayısıyla bu türden dil kullanımının ontolojik bir gereklilik olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Zarifoğlu'nun öykülerinde destansı, masalsı, epik bir üslubun varlığı vurgulanır. Bu türden anlatım tercihi sonuç olarak kapalı bir anlatı düzlemi oluşturur. Kapalı ve girift anlatılar ise ancak yorum bilgisi yetkinliği ile çözümlenebilir. Nitekim metnin alımlanış düzeyi yorum bilgisi yetkinliği ile doğru orantılıdır.² Buradan hareketle çok katmanlı anlatı yapılarının detaylı bir incelemeye ihtiyaç duyduğu ifade edilebilir.

Zarifoğlu'nun *İns* adlı öyküsü, diğer öykülerine benzer bir biçimde sembolik bir üslupla yapılandırılmış, çeşitli metafor ve alegorileri içeren çok katmanlı bir anlatı görünümündedir. Öykü 1966-1969 yıllarında *Diriliş* ve *Edebiyat* dergilerinde parçalar hâlinde yayımlanmış, 1974 yılında *Edebiyat Dergisi Yayınları* tarafından toplu hâlde basılmıştır. Bu anlamda *İns*, Zarifoğlu'nun eserleri arasında erken dönem eserlerine denk düşer. Öykü farklı eleştirmenler ve akademisyenler tarafından çeşitli biçimlerde yorumlanmıştır. Öykünün “Hz. Âdem”i konu

- 1 Mehmet Ak, “Cahit Zarifoğlu/İns”, *Hece Öykü* 12/69 (2015), 119-121; Bilal Demir, *Modern Türk Öykücülüğünde İslâmî Söylem (1960-1990)* (Doktora tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2021); Cennet Esen, *Abdurrahman Cahit Zarifoğlu Hayatı-Sanatı-Eserleri* (Doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2023); Ali Haydar Haksal, “Şair Cahit Zarifoğlu'nun Öyküleri İns'ten”, *Yedi İklim*, 2/16 (1988), 30-34; Ali Haydar Haksal, “Zarifoğlu Öyküsü ve Anlatısı”, *Yedi İklim* 3/3 (1992), 3-5; Ali Haydar Haksal, *Hikâyeler* adlı kitaba sunuş (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020), 7-10; M. Emin Kaptan, “Cahit Zarifoğlu Hikâyeleri ve Hikâyeciliği Üzerine”, *Ihlamur Dergisi* 49 (2016), 43-46; Abdürrahim Karadeniz, “İns'in Soyutlamacı Kurgusu Üzerine”, *Hece Öykü* 62 (2014), 79-82; Osman Koca, “Cahit Zarifoğlu'nun Neo-Epik Öyküsü: ‘İns’”, *Ayvakti* 180, (2019), 29-31; Ömer Lekesiz, “İns ve Yedi İns”, *Mavera* 11/129, (1987), 39-43; Hayrettin Orhanoğlu, “Cahit Zarifoğlu'nun İns Hikâyesinde Sembolik Gerçeklik Kurgusu”, (Abdurrahman Cahit Zarifoğlu Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Kahramanmaraş, 2-4 Haziran 2016), 121-132; Yunus Emre Özsaray, “İns Öyküsünün Kapısına Yedi Güzel Adamlı Ulaşmak/Çoğalmak”, *Yedi İklim Dergisi* 26/219 (2014), 50-54; Elvan Sarı, *Cahit Zarifoğlu'nun Nesirlerinde İnsan* (Yüksek Lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2013); Ömer Say, “İns Üzerine Bir Çözümleme Denemesi”, *Cahit Zarifoğlu Yürek Safında Bir Şair* içinde, ed. Âlim Kahraman (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2003), 247-55; Abdullah Uçman, “İns”, *Mavera* 11/129 (1987), 110-113; Ahmet Uslu, *1980-2000 Yılları Arası Türk Hikâyeciliğinde Yapı* (Doktora tezi, Dicle Üniversitesi, 2016); Kâmil Yeşil, *Öykü Dersleri* (İstanbul: Şule Yayınları, 2017); Mustafa Yeşilkaya, *Şiirleri ve Hikâyeleriyle Cahit Zarifoğlu* (Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi, 1998); Hasanali Yıldırım, “İns: Bir Ruh Seyahatnamesi”, *Zarifoğlu'nu Okumak* içinde, ed. Neslihan Demirci (İstanbul: Küre Yayınları, 2018), 99-108; Mahfuz Zariç, “1950-1980 Arası İslami Duyarlıklı Öykü Anlayışı ve Öykücüler”, *Akademik Bakış Dergisi* 59 (2017), 1-17.
- 2 Onur Bilge Kula ve Cemal Sakallı, “Göstergebilimsel Yaklaşım Yazınsal Alanda Ne Denli İşlevselleşebilir?”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (2005), 21-26.

edindiği”ni,³ “insanlığın tarihî serüveni”ni ele aldığı,⁴ “insanın anlam arayışını işlediği”ni,⁵ “tasavufî bir yolculuğu simgelediğini”,⁶ “kelamın ortaya çıkışı”ni aktardığını⁷ öne sürenler olmuştur. Ancak öykü tek bir konu üzerine eğilmemektedir. Yer yer bazı durumlar öyküde ön plana çıkarılsa da öykü, çeşitli konuları farklı odaklarla ele almaktadır. Mitik bir düzlemde yapılanan öyküde, geçişken temalar ve çizgisel olmayan bir anlatı izlencesi gözlenir.⁸ Dolayısıyla tek odaklı okuma, öykünün yapısının çözümlenmesinde yetersiz kalacaktır. Bu çerçevede çok katmanlı bir yapı sunan *İns* öyküsünün göstergebilim yöntemiyle incelenmesi sayesinde öykünün katmanları açıklanabilecek ve öyküde var olan karşıtlıklar, anlatı düzlemleri, semboller tutarlı bir biçimde çözümlenebilecektir. Bu kapsamda ilgili çalışmada sinematografik anlatı tekniğiyle insanoğlunun dünyadaki tarihî seyrini mitik ve sembolik öğelerle işleyen *İns* öyküsü, göstergebilim yöntemiyle açıklanacaktır.

Yapısalcı kurama dayanan göstergebilim, Saussure’ün geliştirmiş olduğu yönetsel bakış açısından hareketle tüm kültürel ürünleri inceler. Bu inceleme aracılığıyla göstergebilim, toplumsal uzlaşya dayalı olan *anlamın* incelebileceğini, anlamın oluşma sistematiği ve bu anlam düzeneğindeki temel yapıların ortaya konabileceğini ifade eder.⁹ Bu çerçevede göstergebilimin temel malzemesi kültürel bağlam içinde oluşmuş dil içi ve dil dışı göstergelerdir. Göstergebilimin inceleme nesnelere olan dil göstergesi, toplumun ortak mutabakatıyla oluşan gösteren ve gösterilenin birleşimiyle meydana gelen tıpkı bir kâğıdın iki yüzü gibi çift yönlü bir bütündür.¹⁰ Buradan hareketle, dil göstergesinin kültürel bir yönü olduğu vurgulanarak Saussure’ün dil ve göstergebilim kavrayışının dilden başka dizgelere de uygulanabileceği belirtilir.¹¹ Bu bağlamda göstergebilim, inceleme nesnelere arasında edebî metinleri, ideolojik söylemleri, modayı, çeşitli sanat eserlerini dâhil etmiştir.¹² Daha sonra göstergebilim, kendi içinde dallara ayrılmıştır.¹³ Bu dallar içinde müzik göstergebilimi, moda göstergebilimi, kültür göstergebilimi, edebiyat göstergebilimi gibi alanlar bulunmaktadır. Bu anlamda göstergebilim hem edebî hem de edebî olmayan göstergeleri konu edinir. Ancak yine de göstergebilimin en çok ele aldığı konular arasında edebîlik ve edebiyat metinlerinin bulunduğunu belirtmek gerekir.

3 Demir, “Modern Türk Öykücülüğünde İslâmî Söylem (1960-1990),” 150; Zariç, “1950-1980 Arası İslami Duyarlılık Öykü Anlayışı ve Öykücüler”, 10.

4 Lelesiz, “İns ve Yedi İns”, 39; Orhanoglu, “Cahit Zarifoğlu’nun İns Hikâyesinde Sembolik Gerçeklik Kurgusu”, 123.

5 Koca, “Cahit Zarifoğlu’nun Neo-Epik Öyküsü”, 30; Say, “İns Üzerine Bir Çözümleme Denemesi”, 251.

6 Uslu, “1980-2000 Yılları Arası Türk Hikâyeciliğinde Yapı”, 362.

7 Uçman, “İns”, 110.

8 Osman Koca, “Cahit Zarifoğlu Hikâyesi”, *Yedi İklim*, 26/291 (2014), 36-45.

9 Charles E. Bressler, *Yazınsal Eleştiri Kuramsal ve Pratik Bir Giriş*, çev. Devrim Evcı (Ankara: Atf Yayınları, 2017), 534.

10 Berke Vardar, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri* (İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001), 76-77.

11 Kubilay Aktulum, “Göstergebilim”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/7 (2004), 7.

12 Mehmet Rifat, *Göstergebilimin ABC’si* (İstanbul: Say Yayınları, 2009), 7.

13 Murat Kalelioğlu, *Yazınsal Göstergebilim: Bir Kuram Bir Uygulama, Anlam Üretim Süreçleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020), 88.

Göstergebilim, metinlerin ve anlamlı diğer kültürel sistemlerin analizinde kullanılan disiplinlerarası bir yöntemdir.¹⁴ İlgili yöntem, edebiyat göstergebilimi kapsamında edebî metinlerin nasıl edebî sayıldığı ve estetik değer kazandığı sorularına cevap arar. Bu sorulara Roman Jakobson *literaturnost* kavramı ile cevap aramıştır. Jakobson, bu kavramla edebî dilin fonksiyonel ve yapısal özelliklerini inceleme konusu edinir ve özellikle de dilin poetik işlevini vurgular. Ona göre edebiyat biliminin temel amacı edebiyatı açıklamak değil edebiliği incelemektir.¹⁵ Algirdas Julien Greimas ise Jakobson'un çalışmalarını daha da ileri götürerek, *yapı* kavramını detaylandırmıştır.¹⁶ Greimas, yapısalcı göstergebilim yöntemini metnin çeşitli seviyelerinde tanımlanabilecek öğeler arası ilişkiler ağının analizi üzerine kurmuştur.¹⁷ Bu anlamda yapısal göstergebilim, bu yapıların nasıl bir anlam bütünlüğü oluşturduğuna odaklanır. Göstergebilimin amacı, bir metnin veya gösterge sistemlerinin nasıl anlam kazandığını ve bu anlamın nasıl yapılandırıldığını anlamaktır. Bu bağlamda Roland Barthes, anlamın doğasından ziyade anlamın nasıl oluşturulduğunu incelemenin önemini vurgular.¹⁸

Metinleri göstergebilim yöntemiyle okumanın amacı, yazarın niyetini veya tek bir *doğru* anlamı bulmaktan ziyade metnin nasıl anlamlı bir bütün oluşturduğunu ve bu anlamın nasıl oluşturulduğunu ortaya çıkarmaktır.¹⁹ Bu süreç, metnin bağlamıyla bütünleşik bir şekilde ele alınmasını gerektirir. Bu minvalde göstergebilim, anlamın nasıl üretildiğini anlamlandırmak adına metodolojik bir çerçeve sunar. Yani anlamlı bütünü oluşturan göndergenin anlamlama süreçleri araştırılmaktadır.²⁰ Bu anlamda göstergebilim “Hem anlamlamanın oluşum ve kavramın koşulları üzerinde bir genel düşünce, hem de anlamlı nesnelere somut çözümlemelerinde uygulanacak bir yöntemler bütünü olmak ister”.²¹ Göstergebilimin konu edindiği nesne ise “insan için dünyanın ve insanın anlamı sorunu”dur.²² Bu anlamda insanın varoluşunu, doğadaki anlamını, insanın anlam arayışını işleyen *İns* öyküsünü göstergebilim yöntemiyle incelemek önem kazanmaktadır.

Edebiyat göstergebilimin amacı da metni, daha ziyade anlatı metinlerini nesnel ve kaplamalı biçimde analiz etmektir. Anlatı ise “kurmaca ve öykülemenin birleşimi olup roman, öykü,

14 Fatma Erkman Akerson, *Göstergebilime Giriş* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019), 15-18.

15 Detaylı bilgi için bk. Roman Jakobson, *Language in Literature* (Cambridge: Harvard University Press, 1987).

16 Ayşe Kıran, “Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri”, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* 1 (1990), 51-62.

17 Detaylı bilgi için bk. Algirdas Julien Greimas, *Structural Semantics: An Attempt at a Method*, trans. Daniele McDowell, Ronald Schleifer and Alan Velie (Lincoln and London: University of Nebraska Press, 1983). Ayrıca Greimas ve Courtés tarafından tasarlanan sözlükte *yapı*, hiyerarşik ilişkiler ağı içinde bulunan, birbirine bağımlı olmak zorunluluğu barındıran ancak tek başına da bir anlam oluşturabilen, böylelikle yapı(lar)ın incelenen nesneye içkinliği dışlayan, yapı ve işlev ikiliğini barındıran bir kavramsallaştırmaya gönderim yapar. Bk. Algirdas Julien Greimas and Joseph Courtés, *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*, trans. Larry Crist and Daniel Patte (Bloomington: Indiana University Press, 1982), 313.

18 Detaylı bilgi için bk. Roland Barthes, *Image-Music-Text*, trans. Stephen Heath (London: Fontana Press, 1977), 122.

19 Detaylı bilgi için bk. Hilmi Uçan, *Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim (Kuram-Uygulama, Çözümleme Örnekçeleri)* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016), 95-108.

20 Kalelioğlu, *Yazınsal Göstergebilim*, 88.

21 Tahsin Yücel, *Eleştiri Kuramları* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 93.

22 Tahsin Yücel, *Eleştiri Kuramları*, 93.

masal ise anlatının alabildiği özel bir yazımsal biçimdir”.²³ Bu çerçevede anlatıda tözel olarak kurmacalık ve öyküleme bulunur. Form olarak ise anlatı, farklı dilsel ürünlerde (öykü, masal, roman gibi) yapılarda görünür. Edebiyat göstergebilimi aracılığıyla çeşitli anlatı metinleri, metnin içindeki ilişki bağlantılarının çözümü ve ortaya çıkarılan yapı dolayısıyla çözümlenir. Yani metin dışı öğeler (örneğin; yazarın hayatı, metnin tarihi bağlamı gibi) göstergebilim çözümlemesinde ele alınmaz. Edebî metinlerin incelenmesinde yüzey düzeyi (söylem ve anlatı düzeyi) ve derin yüzey (mantık-anlam düzeyi) ilişkileri açıklanmaya çalışılır. Bu süreç metne *kapalı* ilerler.²⁴ Göstergebilim aracılığıyla bu kapalı yapı açılır. Bu süreçte öncelikle anlatı düzeyi çözümlenir. Anlatı kesitlere ayrılır ve anlatı izlencesi ortaya çıkarılır. Ardından söylem düzeyi ve sonrasında mantık-anlam düzeyi çözümlenir. Sonuç olarak metin yapısı ortaya konmuş olur. Bu bağlamda, metne nesnel biçimde yaklaşan göstergebilim yönteminden, bu çalışmanın odağını oluşturan *İns* adlı öykünün anlatı yapısını çözümlmek adına faydalanılmıştır. Bu çerçevede öncelikle öykünün kesitleri belirlenmiş ardından yüzey düzeyi çözümlenmiş, sembolik gönderimler analiz edilmiş ve son olarak öykünün yapısı, mantık-anlam düzeyinin incelenmesi aracılığıyla ortaya koyulmuştur.

1. Anlatı Düzeyi

1.1. Öykünün Kesitlere Ayrılması

Göstergebilim yönteminde metin çözümlemesinin başlangıcı metnin kesitlere bölünmesidir. Kesitleme, detaylı analiz için kolaylık sağlayan bir işlemdir. Söz konusu metin, çözücüsüne çeşitli ipuçları sağlar. “Seçilen metin, yazılı biçiminde, paragraf ayrımıyla, cümle bölünmesiyle, baskı harflerinin seçimiyle belirginleşen grafik bir düzen içerir”²⁵. Bu, kesitleme işlemi için sunulan şekli bir ipucudur. Bunun yanında metin, belirli dil bilgisi ulamları da barındırır. Bunlar da kip, zaman ve uzam ile ilgili ipuçları içerir. Dolayısıyla kesitlere bölme, metni geçici söz dizimi birimlerine ayırma tekniği olup zaman, uzam, dönüşüm ile ilgili göstergeler aracılığıyla görel olarak gerçekleştirilir.²⁶

23 Ayşe (Eziler) Kıran ve Zeynel Kıran, *Yazımsal Okuma Süreçleri (Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle)* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 58.

24 Uçan, *Yazımsal Eleştiri ve Göstergebilim (Kuram-Uygulama, Çözümleme Örnekçeleri)* 107.okuma alışkanlıklarımıza, göstergebilimin önerdiği okuma yöntemine, göstergebilimin sınıf içine katkılarına dikkat çekiyor. Okuma ediminde ve metin çözümlemelerinde kişisel yargılardan olabildiğince uzak, metnin söylediğini anlamaya yönelim neler yapılabileceği üzerine bir düşünme biçimi öneriyor. Yazımsal Eleştiri ve Göstergebilim, sağlıklı bir okuma için kolay anlaşılır ama basit olmayan bir kılavuz.”,”ISBN”:"978-605-326-076-9",,"language":":tr",,"number-of-pages":":264",,"publisher":":İz Yayıncılık",,"source":":KitapYurdu.com",,"title":":Yazımsal Eleştiri ve Göstergebilim Kuram-Uygulama, Çözümleme Örnekçeleri",,"author":":[{"family":":Uçan",,"given":":Hilmi"}],,"issued":":{"date-parts":":[["2016",12,10]]}},,"schema":":https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}.

25 A. J. Greimas, 1976'dan aktaran Hilmi Uçan, *Edebiyat Bilimi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 32.

26 Algirdas Julien Greimas, *Maupassant: The Semiotics of Text: Practical Exercises*, trans. Paul Perron (Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins Pub. Co., 1988), 1-4.

Bu araştırma kapsamında incelenen *İns* adlı öykü beş bölümden oluşmaktadır. Bu beş bölüm, öykünün tefrika ediliş düzeni ile paralellik göstermektedir.²⁷ Öykü, ilk olarak 1966 yılında *Diriliş* dergisinde basılır. İkinci bölümü, derginin ikinci cilt dördüncü sayısında; üçüncü bölümü aynı derginin aynı cildinin sekizinci sayısında; dördüncü bölümü ise 1967 yılında ikinci cildin on, on bir ve on ikinci sayılarında yayımlanır. Beşinci ve son bölümü ise 1969 yılında *Edebiyat* dergisinin ikinci sayısında basılır. Toplu olarak ise hikâyeler bir kitap biçiminde 1974 yılında yayımlanır.

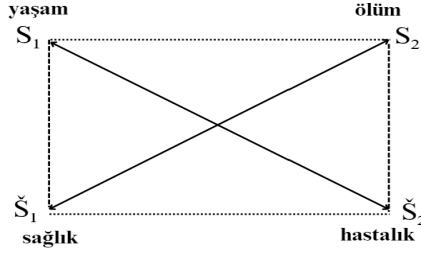
Zarifoğlu, öyküsünün esasen bitmediğini, kendisi askerdeyken öykünün Nuri Pakdil tarafından yayımlandığını, aslında daha geniş kapsamlı bir anlatı olacağını dile getirir.²⁸ Ancak öykü var olan hâliyle kopuk bir eser görünümü taşımaz. Zarifoğlu, öyküye eklemeler ve düzeltmeler yaptığını belirtse de bu eklemeler anlatının genel çerçevesini etkileyecek nitelikte değişimler değildir.²⁹ Bu anlamda öykünün tefrika düzeni kesitleme için uygun görülmüş, öykü toplamda beş kesit olarak ele alınmıştır.

Öykünün ilk kesitinde *İns*, *İns*'in kadını, atı, keçisi, annesi ve babası yer almaktadır. Öykü, *İns*'e odaklanılarak sunulmaktadır. Bu kesitte bir göç anı aktarılmaktadır. Göç, çorak bir bölgeden yeşil bir yere yapılmaktadır. Bu süreçte değişim emareleri gözlenmektedir. Öykünün ilgili kesitinde **Şekil 1**'de görüleceği üzere temel karşıtlık *yaşam/ölüm, sağlık/hastalık* üzerinden ilerlemektedir. Özne (*İns*), “başındaki canlı saçlar” gibi gençlik sıfatlarını taşımakta, anne ve baba ise “beyaz saçlı”, “ihtiyar” gibi yaşlılık sıfatlarını taşımaktadır. İlgili kesitte *yaşam* ve *gençlik* değişim emareleri için kullanılmıştır. Anne ve babanın ölümü ise doğadaki dönüşümü temsil etmektedir. Bu husus, keçi üzerinden de gözlenebilmektedir. Keçinin otları bulamayışı, çorak bir arazide olmaları doğadaki değişimi imlemektedir. Kesitte temel dönüşüm “gönüllerine amaç konuk gelmeyen” anne ve babanın ölümüyle gerçekleşmektedir. Kesitin sonunda anne ve baba ölmekte, dönüşüm sıfatlarının taşıyıcısı *İns*, hayatta kalmaktadır.

27 İlk dört bölüm *Diriliş Dergisi* 'nde; *İns* (1 Nisan 1966, 2/2. 48-49), *İns II* (1 Temmuz 1966, 2/4, 49-50), *İns III* (1 Kasım 1966, 2/8, 35-37) ve *İns IV* (1 Mart 1967, 2/10-11-12, 143-146) biçiminde, son bölüm ise numaralandırılmadan *Edebiyat Dergisi* 'nde (1 Mart 1969, 2, 3) *İns* başlığıyla yer almıştır. Daha sonra 1988 yılında Zarifoğlu'nun sene-i devriyyesi münasebetiyle *Yedi İklim Dergisi* 'nde (Haziran, 2/16, 9) *İns* başlıklı bir öykü Cahit Zarifoğlu imzasıyla yayımlanmıştır. Yayımlanan kısmın, “bitmemiş bir çalışma” olduğu dergide belirtilmektedir. Bu parçada kesici bir aletin keşfi anlatılmaktadır. Yayımlanan parçanın son kısmında diğer kesitlerden farklı olarak müşahit bakış açılı anlatıcının tercih edilmiş olması ilginçtir. Bu kısım, 1974 yılında *Edebiyat Yayınlarından* çıkan *İns* adlı kitapta yer almamış, daha sonra *Beyan Yayınları* ve *Ketebe Yayınları* tarafından neşrolunan versiyonlarda da sözü edilen kısım öyküye dâhil edilmemiştir. Buradan hareketle bu çalışmada da bahsedilen kısım incelemeye alınmamıştır.

28 Haksal, “Cahit Zarifoğlu ve Öyküsünün Kaynakları ve Tarzı”, 9.

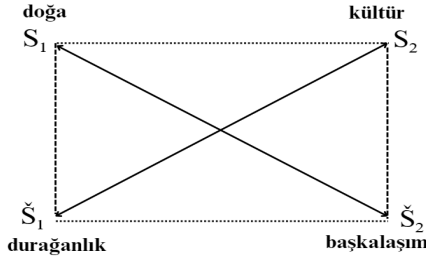
29 Cahit Zarifoğlu, “Nazif Gürdoğan'a”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi* 14/126-127-128 (2017), 319-326.

Şekil 1: 1. Kesit'e Yönelik Göstergebilim Dörtgeni

İlk kesitte doğanın kudreti İns ve diğer anlatı öğeleri merkezlenerek korkulan bir engelleyici şekilde görülmüştür. Nitekim doğaya dair kullanılan sıfatlar esenliksiz kategorideki sıfatlardır. İns, doğayla savaş içinde olsa da bu kesitte doğa karşısında güçsüz konumdadır. Doğa, ilgili kesitte İns için “korkulacak” bir şeydir. Bu anlamda İns, doğa üzerinde tahakküm kuramadığından bu durumun kendince güçsüzlüğünü yaşamaktadır.

Öykünün ikinci kesitinde temel karşıtlıklar Şekil 2’de gösterildiği üzere *doğa/kültür* ve *durağanlık/başkalaşım* üzerinden ilerlemektedir.

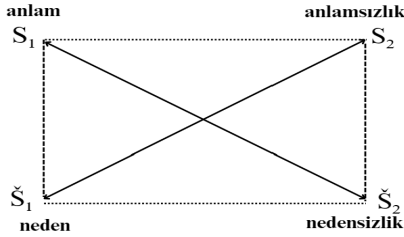
Şekil 2: 2. Kesit'e Yönelik Göstergebilim Dörtgeni

Öykünün bu kesitinde İns’e “kuvvetli”, “güneş” gibi şekilde esenlikli sıfatlar yüklenerek doğa karşısında güç kazandığı ima edilir. İns, ilk insanî aletini yani darağacını bu kesitte yapmaktadır. Annesi ve babasının ölümü üzerine İns, ölüm gerçeğiyle karşılaşmakta, darağacı ile öldürmeyi de keşfetmektedir.³⁰ Bu anlamda doğayı dönüştürme öldürme edimi üzerinden başlamaktadır. Bu durum karşısında ilgili kesitte doğa pasif kalmakta, İns doğaya karşı güç kazanmaktadır. Ancak bu güç kazanma durumu beraberinde doğa karşısında aciz kalmayı da getirmektedir. Doğayı değiştirmekle aslında bir bozum süreci oluşmakta, ceza olarak bir kısır döngü içine girilmektedir. Doğayı dönüştüren (bozan) insan yine doğa karşısında çaresiz kalacaktır.

Üçüncü kesit, İns’in Kuşçu ile karşılaşmasıyla başlamaktadır. Bu kesit, öykünün genel tematik seyirinden kopukluk gösterir. Kesitte, parçalanmışlık söz konusudur. Kesitler arasındaki

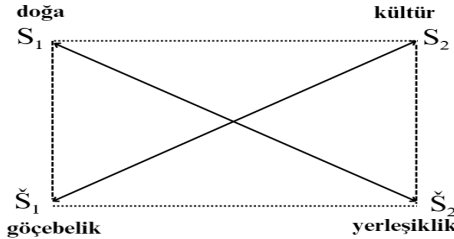
30 Yıldırım, “İns: Bir Ruh Seyahatnamesi”, 103.

bu parçalı yapı modern öykü yapısını çağrıştırmaktadır. Bu anlamda *neo-epik* olarak nitelenen öykü,³¹ biçemi ve biçimi itibarıyla modern öyküye yakın konumlanmaktadır.³² Kesitte Kuşçu, İns'in doğaya bıraktığı bir kimsedir. Öyküde eyletici olarak işlev görür. Anlam, Kuşçu ile görüşükten sonra İns'e gelir. Bu kesitte (**Şekil 3**) temel karşıtlıklar *anlam/anlamsızlık* ve *neden/nedensizlik*dir. İlgili kesitte İns, bir anlam arayışı içine girer. Varoluşun anlamını sorgular ancak henüz yeterli dönüşümü geçirmediğinden arzuladığı değer nesnesini elde edemez.

Şekil 3: 3. Kesit'e Yönelik Göstergebilim Dörtgeni

Bir diğer kesitte avcı toplayıcı hayattan yerleşik hayata geçiş emareleri ve ateşin keşfi mitik zaman diliminde alegorik bir biçimde aktarılmıştır. İlgili kesitte İns ve ailesinin göç edişi, İns'in ilk kez çadır kurmasından da bahsedilmiştir. Bu anlamda 4. Kesit'te (**Şekil 4**) temel karşıtlıklar *doğa/kültür* ve *göçebelik/yerleşiklik* üzerine kurulmuştur. Bu anlamda İns yine darağacına rastlamış ve bu andan sonra çadırını kurmuştur. Ayrıca “Ateş ilk kez hep aynı yerde yakıldı”³³ denilerek yerleşik hayata geçildiğinin işareti verilmiştir.

Şekil 4: 4. Kesit'e Yönelik Göstergebilim Dörtgeni

Öykünün son kesitinde (**Şekil 5**) artık kültürel edinç ve edim nesnelere iyice belirgin olmaya başlamıştır. Bu anlamda İns'in doğa ile mücadelesinde önemli adımlar atılmış,

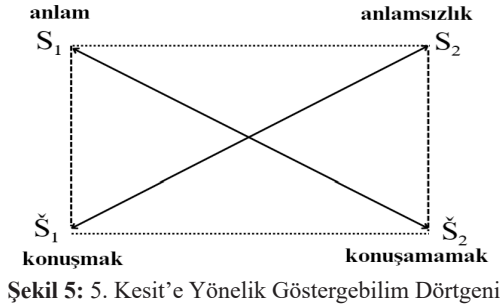
31 Detaylı bilgi için bk. Koca, “Cahit Zarifoğlu'nun Neo-Epik Öyküsü”. İlgili kavram daha çok şiirle ilişkilendirilmektedir. Bu konuda kapsamlı bir tanım için bk. Hakan Arslanbenzer, “Neo-epik Şiirin Temelleri: Terimin Ortaya Çıkışı”, *Dergâh* 105 (1998), 9–11.

32 Zarifoğlu, ilgili öyküsünde yazım kuralları ve anlatım özelliklerine bilerek uymuyor gibi görünmektedir. “Şey” sözcüğü *İns*'te hep bitişik yazılmış, İns ile birlikte kesme işareti kullanılmamış, bağlaçlardan önce virgül kullanılmış ve orta hece dar ünlülerin değiştirilmemesi yeğlenmiştir. Dil kullanımı hakkında daha detaylı bilgi için bk. Koca, “Cahit Zarifoğlu Hikâyesi”, 36-45.

33 Cahit Zarifoğlu, *Hikâyeler* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020), 24.

çeşitli aşamalardan geçilip dönüşümler yaşanmış; kısacası İns, doğa üzerinde tahakküm kurmaya başlamıştır. Bu kesitte *düşünce*, *anlam* ve *neden* belirgin izleklerdir. İns, geçirdiği dönüşümler ve doğa üzerinde elde ettiği yetkiyle anlam dünyasını sistemli bir dizgeye oturtabilmiştir.

İlgili kesitte doğa üzerinde tahakküm kurma, kurt yavrusunun evcilleştirilmesi üzerinden okunabilir. Bu anlamda *düşüncenin İns'i yakalaması* da kurt ile kurulan bağ üzerinden aktarılmıştır. İns, bu süreçten sonra etrafındaki nesnelere ayırdına varmış, eşyayla bağınyı tayin etme yetisine ulaşmıştır. Daha sonra İns, düşünce düzenineğini sağlamlaştırmış, konuşma yetisi edinmiştir. Anlatının sonunda anlam istenci değişim arzusuna evrilmiş ve öznenin ilk sözcelemi de “Ey yeryüzü değişeceksin; ey insanlar, değişeceksiniz!” olmuştur.³⁴

Özetlemek gerekirse öykü boyunca kesitler üzerinden İns'in doğa karşısında edindiği güç, toplu yaşam kabiliyeti, göçebelikten yerleşikliğe geçiş ve konuşma ediminin kazanımı aracılığıyla insanlığın tarihî seyri mitik unsurlarla aktarılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak İns, edindiği kavrayışla her şeyin bir varlıktan geldiğini anlamış, varoluş sürecine değişim (aksiyon) ile anlam vermeye çalışmıştır.

1.2. Anlatı İzlenesi

Biçim ve içeriğin birlikteliği anlatının kendisini oluşturur. Anlatı belirli izlekler, izlenceler aracılığıyla aktarılır. Anlatı izlenesi ise öykünün öncesi, sırası ve sonrasında yapılanan bölümler ile oluşur.³⁵ Anlatı izlenesi, durum ve dönüşüm süreçlerini içerir. Durum ve dönüşüm süreçleri anlatıdaki özne ve nesne arasındaki *yapım/bozum/dönüşüm* aşamalarını kapsar. Bu aşamalar *dönüşümler ve izlekler* başlığında incelenmiştir.

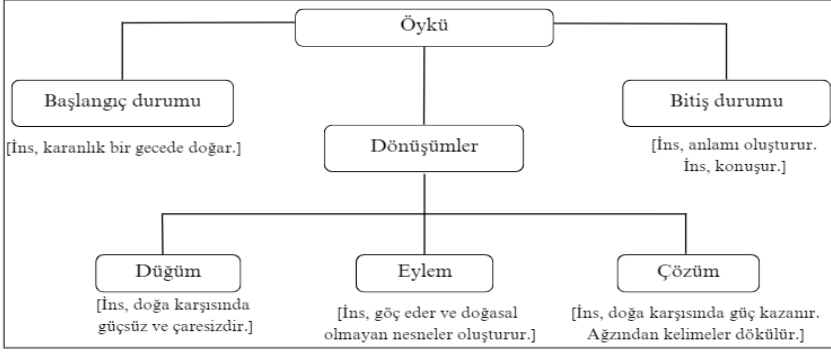
1.2.1. Dönüşümler ve İzlekler

Dönüşümler, kesitleme işleminin bir çıktısıdır. Dönüşümler aracılığıyla öykünün yüzey yapısı çözümlenir, genel çerçevesi çizilmiş olur. Bu vesileyle derin yapıya ulaşmada önemli dönüşümlerin ortaya konması önemli görülmektedir. Dönüşümler şemasında başlangıç ve

34 Cahit Zarifoğlu, *Hikâyeler*, 29.

35 Uçan, *Yazınsal Eleştiri ve Göstergibilim (Kuram-Uygulama, Çözümleme Örnekçeleri)*, 113.

bitiş durumu arasında meydana gelen olaylar *düğüm/eylem/çözüm* sıralamasında ele alınır. İncelemeye konu olan *İns* adlı öykünün dönüşüm seyri de aşağıda gözlenebilir:

Şekil 6: *İns* Öyküsünün Dönüşümler Şeması

Öyküde açılış, *İns*'in mitik bir kahraman olarak sunumu ile başlamaktadır. Bu anlamda onun karanlık bir gecede sessizce doğması, ardından hemen büyüyüp gelişmesi mitik karakterlere özgü biçimlenişlerdir. Nitekim karakter olarak “*İns*, mitosların ve mimesislerin yekûnudur”.³⁶ Öyküde zaman da mitik anlatılara özgü şekilde yapılanmıştır. Zaman, öyküde geçişkendir. Çizgisel bir düzlemde olaylar cereyan etmez. *İns* doğar ve bir anda büyür, yürür ve göç eder. Bu anlamda mitik zaman, “paradoksal olarak zamandışı bir zamansallığa, başlamış bitmiş, kendi içinde kapalı bir değişmezliğe, dolayısıyla zamansızlığa tekabül eder. Hep var olan ve aynı kalan bir zamandır. Geçiciliğe tabi olmaması, onun gerçekliğinin nedeni ve gereğidir”.³⁷ Öyküde mitik zamanın tercih edilmesi anlatılan olayların, karakter yapılanmasının, ele alınan karşıtlıkların bir gereğidir. Öyküde insanın tarihî seyri çoğul bir perspektiften akışkan bir düzlemde ele alındığı için mitik zamanın tercih edilmiş olması öykünün yapılanışı ile uyumlu bir görünüm sergilemektedir.

Öyküdeki değişken mekânlar da zamansal görünüme uyumlu olarak mitiktir. Dolayısıyla semboliktir. Öykü, tek bir mekânda geçmez. *İns*, sürekli seyir hâlinindedir. *İns*'i kaplayan mekânlar değil içindeki anlam istencidir. Bu istenç doğrultusunda bir mekândan öteki mekâna geçer, göç eyler. Bu anlamda öyküde tekil zaman ve mekân algısı bulunmaz. *İns*'in dil yetisi henüz bulunmadığı için uzama yönelik düşünüş yetisine sahip değildir. Doğal olarak anlatıda mekân tasvirleri gözlenemez. *İns* bunları okuyucuya aktaramaz. Aktarılan mekânvarî yerler de tekil gösterilenler olarak değil genel göstergeler olarak *dağ, ırmak, çadır* vb. şeklinde sunulur. Bu çerçevede *İns*'in yetileri ile uyumlu olarak öyküde detaylı mekân tasvirleri değil de çoğul yapılar aktarılır.

36 Koca, “Cahit Zarifoğlu Hikâyesi”, 36.

37 M. Bilgin Saydam, *Deli Dumrul'un Bilinci*, “*Türk-İslam Ruhu Üzerine*” Bir Kültür Psikolojisi Denemesi (İstanbul: Metis Yayınları, 2011), 66.

İns ilkin doğa karşısında çaresizdir, onu değiştirmeye, kontrolü altına almaya *gücü yetmemektedir*. Ölümle ilk kez anne-babasının ölümü aracılığıyla karşılaşır. Daha sonra insanî ilk nesneyi, ölümle ilişkili olacak biçimde, daracığını *yapar*. İçine anlatı boyunca karşı koyamadığı bir anlam arayışı yerleşir. “Bir kültür mirası devralmamış, kendisine henüz kelime de verilmemiş olan İns, yeryüzüne, ilk insanın gözleriyle bakar. Anlamaya çalışan, hayret yüklü nazar, yeryüzündeki görünümünün özündeki ‘birlik’i fark eder”.³⁸ Bu fark ediş karşısında yoğun dönüşümler geçiren İns, sonunda dil yetisine sahip olur, konuşur ve doğa karşısında edindiği kültürel birikim dolayısıyla da anlam arayışı istenci değişim istencine evrilir.

1.3. Anlatı İzlenesinin Evreleri

Edebî bir eserde anlatım ve içerik olmak üzere iki temel düzlemde bahsedebilir.³⁹ İçerik düzlemi, bilgisellik ve anlamla ilişkili olarak anlatım düzlemi dilsel içerikle alakalıdır.⁴⁰ İçerik, sentagmatik ve paradigmatik ilişkilerle ve bağlaşıklık öğeleri aracılığı ile oluşur. Anlatım ise tözel anlamda (Saussureyen bir ifade olarak) ses zinciri dizgesinden, anlambilim yapılarından oluşur ve dilbilim sistemi içerisinde meydana gelir. Yöntemsel araçlarıyla göstergebilim söz konusu ilişkiler ağını çözümlemeyi amaçlar. Bu bağlamda öncelikle anlatımın genel yapılanışını betimlemek, anlatı hiyerarşisini ortaya koymak adına kesitleme işlemi yapılır. Bunun ardından anlatımın nasıl düzenlediği belirlenir. Buna mukabil anlatı izlenesi çözümlenir. Bu çözümleme sürecinde anlatıdaki dönüşümler ve izlekler ele alınır, izlenenin evreleri, kiplikleri açıklanır ve daha sonra eyleyenler örnekçesi çıkarılır. Bunlardan maksat anlatımın genel mânâda nasıl biçimlendiğini ortaya koymaktır.

Göstergebilim incelemesinde nesne, maddi bir unsur olabileceği gibi soyut bir değer de olabilir.⁴¹ Bu anlamda öyküde temel değer nesnesi *anlama*, edinç nesnesi ise *konuşabilme yetisi* olarak değerlendirilebilir. Çünkü İns, öyküde kipe yönelik ulamlardan olan isteme kipliğini anlamayı ve konuşmayı isteme üzerinden sergiler. Öyküdeki dönüşüm, İns’in konuşması üzerinden ortaya çıkar. Dil yetisiyle İns, anlam evrenini inşa edebilmiştir. Öykünün anlatı izlenesinin evrelerine yönelik genel yapılanışı aşağıda gösterilmektedir:⁴²

1. İns: Ö, Anlama arzusu: N_1 , Konuşabilme yetisi: N_e
2. Başlangıç durumu: $\ddot{O}(N_1 \vee N_e)$, anlama edincine ve konuşabilme yetisine sahip değil.
3. Bitiş durumu: $\{ \ddot{O}(N_1 \wedge N_e), 2. [\ddot{O}(N_1 \vee N_e) \Rightarrow \ddot{O}(N_1 \wedge N_e)] \}$ anlama edincine ve konuşabilme yetisine sahip.
4. Ödül: $[\ddot{O} L N]$ Konuşabilme yetisinin kazanılması ve anlamın oluşturulması.

38 Âlim Kahraman, *Modern Türk Hikâyesi: Kavram, Gelişim Seyri, Tematik ve Karşılaştırmalı Okumalar* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2015), 87.

39 Rifat, *Göstergebilimin ABC’si*, 85.

40 İlhami Sığircı, *Göstergebilim Uygulamaları* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), 73-75.

41 Ayşe (Eziler) Kıran, “Göstergebilim ve Yazınsal Çözümlemeler”, *Disiplinlerarası Ortam ve Yöntem Sorunları* içinde, ed. Nedret Tanyolaç Öztokat (İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2004), 49-60.

42 Sembollerin kullanımı için bk. Uçan, *Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim (Kuram-Uygulama, Çözümleme Örnekçeleri)*, 116.

Anlatının başında Ö ile değer nesnesi ve edinç nesnesi arasında bir ayrışım durumundan bahsedilebilir. Ö, N_i ve N_e'ye sahip değildir ve bu değer nesnesini yüklemenebilecek yetileri de yoktur. Ö, bir dönüşüm geçirek N_i ve N_e'yi kazanır. Anlatının sonunda Ö ile, N_i ve N_e arasında bir birleşim durumu vardır. Özne, geçirdiği dönüşümle beraber ödül olarak N_i ve N_e'ye sahip olur. Bu süreç aşağıdaki tabloda biçimlendirilmiştir.

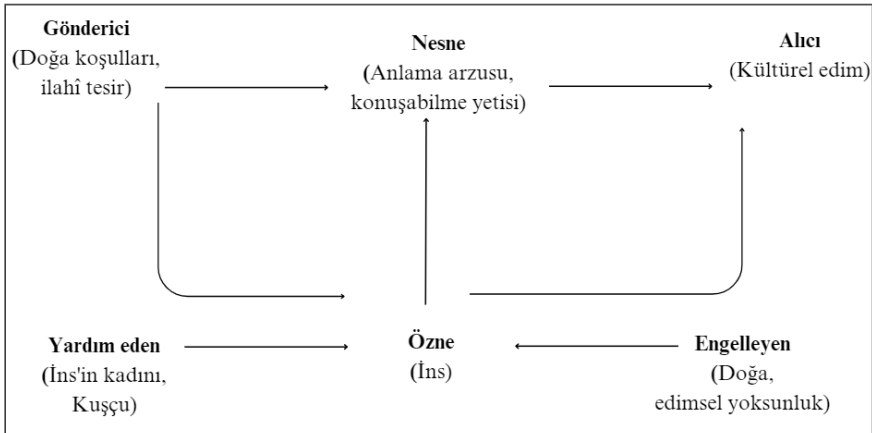
Tablo 1. *İns* Öyküsündeki Anlatı İzlenesinin Evreleri

Eyletim	Edinç	Edim	Tanınma
	<i>Yapmanın oluşu</i> (<i>yapabilmek</i>)	<i>Oldurum</i> (<i>yapmak</i>)	<i>Olmanın durumu</i> (<i>olmak</i>)
<i>Yaptırmak (istemek)</i> İns doğar. Doğa koşulları ve ilahi tesir İns'i göçe zorlar. Bu göç süreci İns'in anlam arayışı serüveniyle eşgüdümlü ilerler.	İns göç sürecini tamamlar. Yerleşik hayata geçer. Kültürel unsur üretimiyle karşılaşır. Doğal olmayan nesnelere üretir. Kuşçu ile karşılaşır.	İns, anlama edincine ve konuşabilme yetisine sahip değildir. İns, konuşmayı ve anlamayı arzular. İlahi tesir ve çevresel faktörler dolayısıyla anlama erişir ve konuşur.	İns, varoluşu anlamlandırır. İns, konuşabilme yetisine sahip olur. İns'te değişim istenci baş gösterir. İns, vahdete erişir.
Bilmeyi istemek Başlangıç durumu (B)		Dönüşümler	Bilmek Bitiş durumu (B')

Tabloda görüleceği üzere öyküdeki başlangıç, dönüşüm ve bitiş durumları; eyletim edinç, edim ve tanınma biçimiyle sıralanmıştır. Eyletim *istemek* kipliği ile, edinç *yapabilmek* kipliği ile, edim *yapmak* kipliği ile, tanınma da *olmak* kipliği ile kendini göstermektedir.

1.4. Eyleyenler Örnekçesi

Bu bölümde, öykünün eyleyenler örnekçesi ele alınmıştır. Örnekçe, İns ve anlama arzusu temel alınarak şekillendirilebilir. İns'in Ö, anlama arzusunun N_i ve konuşabilme yetisinin N_e olduğu düşünülürse eyleyenler örnekçesi şu şekilde oluşturulabilir:

Şekil 7: Eyleyenler Örnekçesi

İns, öykü boyunca içinde bir anlam istenci ile seyrederek. Anlam istencini İns'te oluşturan göndericiler doğa koşulları ve ilahi tesirdir. İns, sebebini bilmese ve açıklayamasa da içinde varoluşsal bir anlam arayışı vardır. Bu anlam arayışının içine konmasında Kuşçu, eyletici rolünü üstlenir. Anlatı boyunca İns'in kadını da bu süreçte İns'e yardımcı olur. Ancak İns, gerekli dönüşümleri gerçekleştirip kültürel edim dolayımıyla dil yetisini kazanamadığı, doğa üzerinde tahakküm kuramadığı için anlamlandırma sürecini nihayete erdiremez. İns, anlam evrenini oluşturup söylem yetisini kazanınca anlam istenci değiştirilme istencine evrilir. Sonuç olarak öyküde temel değer nesnesi elde edilir ve öykü sonunda bir birleşim durumu gerçekleşir.

2. Söylem Düzeyi

Biçimin nasıl düzenlediğinin açıklanması söylem düzeyinin analizi ile mümkün olur. Çünkü, “söylemle ilgili biçimler, anlatı biçimleriyle ilişki içindedirler. Öznenin veya nesnenin ya da göndericinin rolleri, anlam olarak figürlerle kaplıdır. Bu figürler de kendi aralarında ilişkiler kurarlar ve değişik bağlamlarda değişik anlamlar üretebildikleri gibi bütün figürler birleşip metni tek bir anlama doğru götürebilirler”.⁴³ *İns* adlı öyküde de anlam, *anlam arayışı* üzerinden kendini gösterir. Bu bağlamda ilgili kısımda anlatıda önemli görevleri olan göstergelerin anlam değerleri betimlenmiştir. Özne ve nesne arasındaki birleşim ve ayrışım sözcelerini ortaya çıkaran karşıtlıklara ulaşmak için izleğe yönelik roller saptanmıştır. Öyküde önemli bir eksenli kapsayan semboller de bu bölümde çözümlenmiştir.

2.1. İzleğe Yönelik Roller

İzleğe yönelik rollerde eyleyenlerin görünüşleri, davranışları, kişilikleri incelenir. **Tablo 2'**de *İns* öyküsündeki izleğe yönelik roller sunulmuştur.

Tablo 2. *İns* Öyküsündeki İzleğe Yönelik Roller

Oyuncular (=aktörler)	İzleğe yönelik roller
İns	İlk insan, Hz. Âdem, anlamı arayan insan, konuşabilme yetisini kazanmış ilk insan, özne.
İns'in Kadını	Hız. Havva, yardımcı.
İns'in Çocuğu	İnsanlığın türeyişi, kulağa okunmak suretiyle dinî ritüellerin vücut bulması, spiritüellik.
İns'in Annesi	Ölüm ve yaşlılık.
İns'in Babası	Ölüm ve yaşlılık.
Kuşçu	Anlamın taşıyıcısı, Prometheus, eyletici.
Kadınlar	Sembolik düşünce ve kültür emarelerinin taşıyıcıları.
Kurt	Özgürlük, doğa durumu, evcilleştirme, yerleşik hayat.

Öyküde, özne olarak İns, tek bir rol üstlenmez. Öykünün mitik ve sembolik yapısı doğrultusunda birden fazla role bürünür. İns'in kadını, İns'in büründüğü rollere ve öyküdeki

43 Uçan, *Yazınsal Eleştiri ve Göstergibilim (Kuram-Uygulama, Çözümleme Örnekçeleri)*, 120.

İslami sembolizme uyumlu olarak Hz. Havva biçiminde görünür.⁴⁴ İns'in ve kadının çocuğu ise dinî ritüeller aracılığıyla inancın ilk emarelerinin taşıyıcısı olarak algılanır. İns'in annesi ve babası yaşlılıkları ile yalnızca ölümü çağrıştırmaktadırlar.

Kuşçu, ters-yüz edilmiş biçimde anlamın taşıyıcısı, eyletici olarak Prometheus rolüne bürünür. Anlatıdaki kadınlar ise başlarına geçirdikleri taşlarla kültürel emarelerinin taşıyıcıları olarak görünürler. Bu anlamda taşlar, pragmatik bir işlev değil de estetik bir kaygıyla yapıldıkları için sanat eseri özellikleri taşımaktadırlar. Dolayısıyla taşlar, sembolik düşünceye has bir görünüm sunmaktadır.

Öyküdeki son aktör ise özgürlük, doğa durumu ve yerleşik hayat karşıtlığındaki rollerin taşıyıcısı kurttur. Kurt hem özgürlüğe ait yüklenimleri hem de evcilleştirmeye dair emareleri üstlenir.

2.1. Öyküdeki Sembollerin Çözümlemesi

Bir anlatıya gönderim yoluyla dâhil edilen metinler, semboller, yazarın iletmek istediği düşünceleri ve duyumları daha etkin kılar. Masallardan, efsanelerden, mitlerden ve sembolik anlam taşıyan kutsi metinlerden yapılan alıntılar aynı zamanda metinde doğrudan aktarılamayan detayları da ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Metne dâhil edilen sembolik parçalar metnin içeriği ile uyumlu olduğunda anlatı çok katmanlı bir yapıya bürünür. Bir metnin simgeler aracılığıyla çağrıştırdığı anlam, kişi ya da fikirlerin temsili yoluyla okuyucuya aktarılabilmesi gibi bazı görsellerin arkasına saklanarak da anlamlandırılabilir hâle getirilebilir. Edebî eserleri sıradanlıktan kurtaran temel güç, özgün ve etkili ifade biçimleri veren sembolik dildir. Bu nedenle sembolik dil çözümlemirken edebî eserlerin yorumlanmasında metin içindeki unsurların yanı sıra çeşitli bilim dallarından metin dışı bilgi ve yöntemlerden de yararlanmak gerekir.⁴⁵ Ayrıca göstergibilim, edebî eserleri incelerken tamamıyla dış evrenden kopuk bir inceleme yapılması gerektiğini doğrudan belirtmez. Bununla birlikte doğru yönetsel seyirle tarihî gerçeklik ve yaşam gerçekliğinin de inceleme sırasında işe koşulabileceğini, bunun yararlı olabileceğini ifade eder.⁴⁶ Zarifoğlu'nun *İns* adlı öyküsünde de farklı kültürel evrenlere gönderim yapılarak kullanılan çeşitli semboller yoğun bir biçimde görülmektedir. Bu çerçevede ilgili kısımda öykünün izlencesine bağlı olarak metin içi gönderim yapılan semboller çözümlenmiştir. Nitekim öykünün anlam doygunluğuna ulaşacak biçimde çözümlenmesinde bu konu bir zorunluluk olarak görülmüştür.⁴⁷ Burada öykünün anlam evreni dikkate alınmış ve öykünün izleğe yönelik rollerine etki eden, öznenin dönüşümünde faal rol alan sembolik öğeler çözümlenmiştir.

44 Demir, "Modern Türk Öykücülüğünde İslâmî Söylem (1960-1990)" 417.

45 Ebru Bureu Yılmaz, "Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilgi: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 56 (2011), 45, 52.

46 Yücel, *Eleştiri Kuramları*, 94.

47 Edebiyat eserinde var olan sembollerin çözümlemesinin değeri hususunda detaylı bilgi için bk. Yılmaz, "Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme".

Durand'a göre "sembol, anlatılamaz ve görünmez bir gösterilene gönderen ve bundan dolayı da anımsayamadığı bu denkliği somut olarak enkarne etmek zorunda olan ve bunu da uygunsuzluğu tükenmez bir biçimde düzelter ve tamamlayan ikonografik, ritüel, mitik yinelenmeler oyunu aracılığıyla yapan işarettir".⁴⁸ Bu anlamda semboller, karmaşık gösterilenleri kültürel kodlarla işaretleyerek çözümlenebilir anlam kümelerine evirirler. Yani semboller, epik ve mitik kategorileri anlaşılabilir formlara dönüştürürler. Bu türden formlar daha ziyade mistik alemlere içkin bir biçimde oluşurlar.⁴⁹ Dolayısıyla bu form, dinî evren ile de yakın ilişki içindedir.

Bu çalışma özelindeki öyküde yazar tarafından sembolik bir dil tercih edilmiştir, dolayısıyla öyküde fazla sayıda sembol kullanılmıştır.⁵⁰ Bu semboller genellikle İslami semboller olmakla birlikte diğer kültür evrenlerinden de semboller öyküde yer almaktadır.⁵¹ Bu anlamda İns, "çeşitli ve değişik ulus-milletlerin yaradılış destanlarındaki mitolojik kahramanların sanki bileşkesi veyahut kesişkesidir".⁵² Bu çerçevede ilgili araştırmada *İns* adlı öyküde kullanılan sembollerin göstergebilimi açısından incelemesi yapılmıştır.

Öyküde ilk karşımıza çıkan sembol İns'in kendisidir. Öyküde özne konumunda olan İns, kavram ekseninde çoğul bir kümeye gönderim yapmaktadır. Yani İns, aslında tüm insanlar ya da insanlık olarak anlaşılabilir. İns, bir özne olarak öyküde metaforik yüklenimlerle dolu bir kişidir. Buradan hareketle onu "ilk insan", "Hz. Âdem" ya da "insanlığın serüvenindeki var olan insanların toplamının sembolü" olarak yorumlayanlar olmuştur.⁵³ Öykünün temel sembolik evrenini oluşturan İslami kümede *ins*, etimolojik olarak iki farklı biçimde yorumlanmaktadır.

İns (Ar. إنس), kelimesi cin (Ar. جن) kelimesinin zıt anlamlısıdır, üns (Ar. أنس) ise nefretin zıddıdır. İnsî (Ar. انسي) ve ins (Ar. انس) insanlık türüne mensûp olan demektir. Bu kelime, çokça ünsiyeti olan ve çokça ünsiyet edilen kişi için kullanılır. Her şeyin insî olanı, insana yakışır olanıdır. Vahşi ise, onun bu tarafının karşısında yer alan kısmının adıdır. İnsan neslinin birbirleriyle uyumlu bir yakınlaşmadan başka ayakta kalma şansları olmayacak bir şekilde yaratıldığından bu ismi almıştır. Bu açıdan, insan doğası gereği medenidir denmiştir. Yani, insan cinsi birbirine dayanmadan edemez ve hayatı için gereken tüm şartları kendisi oluşturamaz. Uyuştuğu herkesle kaynaştığından bu ismi almıştır diyenler de vardır. İnsan kelimesinin aslı "insiyân" (Ar. انسيان) olup (fi'lân/افعلان) kalıbından gelmiştir; bu ismi almasının nedeni, Yüce Allah'ın kendisiyle yaptığı anlaşmayı unutmamasıdır, diyenler de vardır.⁵⁴

48 Gilbert Durand, *Sembolik İmgelem*, çev. Ayşe Meral (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 13.

49 Sema Noyan, *Romanda Mistik Eğilimler* (Hece Yayınları, 2016), 17.

50 Orhanoglu, "Cahit Zarifoğlu'nun İns Hikâyesinde Sembolik Gerçeklik Kurgusu", 125.

51 *İns*'in tasavvufî yorumları için bk. Say, "İns Üzerine Bir Çözümleme Denemesi, 247-253.

52 Koca, "Cahit Zarifoğlu'nun Neo-Epik Öyküsü", 30.

53 İns'in neyi imlediğine dair açıklamalar için bk. Haksal, "Şair Cahit Zarifoğlu'nun Öyküleri İns'ten"; Koca, "Cahit Zarifoğlu'nun Neo-Epik Öyküsü", 30.; Zarifoğlu'nun şiirleri ve özellikle *Yedi Güzel Adamla* kurulan bağ dolayısıyla İns'i ayrı bir kategoride incelemesi açısından bk. Lekeziz, "İns ve Yedi İns", 39; Uçman, "İns", 110; Yıldırım, "İns: Bir Ruh Seyahatnamesi", 102.

54 Ragıb El-İsfahani, *Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü*, çev. Mustafa Yıldız (İstanbul: Çıra Yayınları, 2022), 104.

Yani *ins*, unutkanlık ile bağlantılıyken aynı zamanda sosyal bir varlık olan insanın özüne de işaret etmektedir. Ele alınan öykünün temel izleğinin insanlığın tarihî serüveni⁵⁵ olduğu varsayıldığında, *İns*, özne olarak insanlığın tarihî birikimini yansıtmakta, öykünün sembolik doğasıyla uygun biçimde Hz. Âdem'i işaret etmektedir.⁵⁶

Öyküdeki ikinci sembol, *at* ve *göç* olarak ortaya çıkar. İnsanlığın yaptığı göçler, mitik bir söylemle aktarılmıştır. Yapılan göçler, *İns*'in yolculuğu üzerinde simgeleşmiştir. Öyküdeki mitik evrene paralel olarak göç seyri epik bir biçimde sunulmuş, kronik akış kopuk bir biçimde sergilenmiştir.

İmge boyutunda dağ da öyküde üzerine durulan bir göstergedir. *İns* öyküsünün geçtiği ana mekânı dağ olarak yorumlayanlar vardır.⁵⁷ Bir mekân olarak dağ, insanlık tarihinin seyrinde önemli dönüşümlerin yaşandığı bir motiftir.⁵⁸ Ayrıca dağ, gücü ve heybeti çağrıştırmaktadır. Öyküde, özne olan *İns*'in etrafını tanınması da dağla bağlantılı olarak aktarılmıştır. Öyküdeki gönderimlerle uyumlu olarak *İns*'in yeryüzüne düştüğü ifade edilmiştir. Hz. Âdem'in de ilk yerle teması dağ üzerinden olmaktadır.⁵⁹ Bu anlamda dağın, öyküde dinî gönderim dolayısıyla kullanıldığı ifade edilebilir.

Öyküde bir diğer sembolik öge olarak keçi ön plana çıkmaktadır. Keçi, *İns*'in yolculuğunun başında bulunmaktadır. Doğayı keşfederken de yanında o vardır. Başlangıçta keçi yardımcı konumundadır. Ancak *keçi*, yaşlanmaya başladığında öyküdeki dönüşüm seyriyle paralel olarak anlam değişikliğine uğramaktadır. Bu anlamda yeryüzündeki değişiklik keçi üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır. Yani “tabiatın canlılığı yahut bereketsizliği, daha çok keçi üzerinden verilir”.⁶⁰ Bu kapsamda öyküde keçinin doğayla olan münasebeti dolayısıyla: “Karnının, yaşlı kemiklerinin, belki de en çok alışan ağzının beklediği ot yoktu. Demek ki yeryüzü bitmişti.” denmiştir.⁶¹ Ardından doğadaki eseniksiz değişim esenlikli bir hâle bürünmüştür. Keçi bu anlamda dinî imgelerle donanmıştır. “Keçi gözlerini kapamıştı. Her şeyi biliyor yine de bekliyordu. *İns* boynu hakimâne kesti.”⁶² denilerek keçinin bir kurban rolüne büründüğü çağrışımı yapılmıştır. *İns*'in tanık olduğu bu kurban olgusu eseniksiz ortamı esenlikli bir hâle büründürmek için yapılmış dinî bir eylem olarak görünmektedir.⁶³ Bu anlamda keçinin kurban edilmesinin hemen akabinde “Havada hareket artıyordu.”⁶⁴ cümlesiyle dönüşümün işareti verilmiş olur. Bu çerçevede kurban, eseniksiz ortamı esenlikli hâle çeviren bir edinç nesnesi olarak görülebilir.

55 Yıldırım, “*İns*: Bir Ruh Seyahatnamesi”, 101-102.

56 Uçman, “*İns*”, 110.

57 Yeşil, *Öykü Dersleri*, 235-236.

58 Yeşil, *Öykü Dersleri*, 235.

59 İbn'ül Esir, *El-Kâmil Fi'l-Tarih (İslâm Tarihi) Tercümesi*, çev. Mehmet Beşir Eryarsoy, (İstanbul: Bahar Yayınları, 1991), c.1, 29.

60 Orhanoglu, “Cahit Zarifoğlu'nun *İns* Hikâyesinde Sembolik Gerçeklik Kurgusu”, 125.

61 Zarifoğlu, *Hikâyeler*, 14.

62 Zarifoğlu, *Hikâyeler*, 15.

63 Karadeniz, “*İns*'in Soyutlamacı Kurgusu Üzerine”, 80.

64 Zarifoğlu, *Hikâyeler*, 14.

Ardından öyküde, görünümü Prometheus'u anımsatan bir karakter olarak Kuşçu ön plana çıkmaktadır. Bilindiği üzere Prometheus, antik Yunan mitolojisinde önemli bir figürdür. Prometheus, ateşi ve bilgiyi tanrılardan çalıp insanlığa vermesiyle tanınır.⁶⁵ Prometheus, Titanlar soyundan gelir ve Zeus'un kuzenidir.⁶⁶ Bazı söylencelerde Prometheus'un insanın yaratılması sürecine dahil olduğu görülse de genel eğilim insanları Zeus'un yarattığı ancak Zeus'un insanlardan memnun olmadığı, bu yüzden insanların dünyasına gazap saldırdığı şeklindedir. Prometheus, insanları bu gazaptan kurtarmaya karar verir. İlk olarak, Zeus tarafından insanlardan uzak tutulan ateşi (kıvılcımı) çalar, bunu insanlara verir ve demiri işlemeyi insanlara öğretir.⁶⁷ Ateş, insanların hayatlarını daha iyi hâle getirmelerine yardımcı olur; yiyeceklerini pişirmelerine, ısınmalarına ve güvenliği artırmalarına olanak tanır. Zeus, Prometheus'un bu eylemlerinden ötürü öfkelidir ve ona bir ceza verir. Prometheus'u Kafkas Dağları'na zincirler ve bir kartal her gün onun karaciğerini yemek için gelir.⁶⁸ Prometheus, ölümsüz olduğu için karaciğeri yeniden büyür, bu nedenle acı çekmeye devam eder. Prometheus, bu acılarına rağmen insanların refahı ve özgürlüğü için savaşmayı sürdürür. Sonunda, Herakles onu kurtarır ve Prometheus özgürlüğüne kavuşur. Prometheus'un öyküsü, insanlığa yardım etme ve bilgiyi paylaşma arzusuyla ilgili birçok önemli tema içerir.⁶⁹ Ayrıca, insanın özgürlüğü ve bağımsızlığı için verilen mücadeleyi simgeler. Öyküde Kuşçu, Prometheus'a benzer bir işlev güder. Ancak burada anlatı ters-yüz edilmiştir. Ana anlatıda Prometheus'u tanrılar zincirlemiştir ancak burada Kuşçu'yu mahkûm eden İns'tir. İns, dağların üstünde yalnız yaşayan Kuşçu'ya giysi ve yiyecek gönderir. Daha sonra Kuşçu'dan haber gelir ve İns bir epifani yaşar. Yaşanan aydınlanma ile İns dönüşümünde önemli bir mesafe kat eder. Ayrıca Kuşçu'nun adlandırılması da vahşi bir kuş olan kartalın Prometheus'un ciğerini yemesi üzerinden bir gönderim biçimi sayılabilir.

Çadırlar öyküde ana mekân unsurlarından biri olarak görünmektedir. İnsanlık tarihinde çadır, yerleşik hayatın önceki evresindeki bir yerleşim unsuru olarak belirlemektedir.⁷⁰ Bu anlamda öyküde çadırların kullanımı yerleşik hayata geçme emarelerinden biri olarak yorumlanabilir. Benzer gönderim kurt yavrusu üzerinden de okunabilir. “Zaman zaman bir kurt yavrusu göründü ve İns'in elini yaladı, onu tutup yakın bir ağaca bağladılar.”⁷¹ denilerek köpeğin evcilleştirilmesi süreci ve insanın doğaya giderek hâkim olması konusu işaretlenmiştir. Ayrıca kurt üzerinden doğa durumu ve özgürlük çağrışımı da yapılmaktadır. Bu husus “... Kurtulmak,

65 Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1994), 10-15.

66 Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, çev. Sevgi Tamgüç (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012), 667-668.

67 Christopher Dell, *Mitoloji: Hayali Dünyalara Eksiksiz Rehber*, çev. Nurettin Elhüseyni (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017) 184.

68 Anlatının tamamı için bk. Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus*, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019).

69 Philip Wilkinson, *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler-Mitler*, çev. Emel Lakçe (İstanbul: Alfa Yayınları, 2020), 26-27.

70 Yüksel Arslantaş, “Paleolitik ve Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağ'da Barınma”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24/2 (2016), 319-44.

71 Zarifoğlu, *Hikâyeler*, 28.

dağlara karışmak istiyordu. Yemeye ve ısırma devam etmek, başka kurtların içinde olmak, onlarla koşmak, doğacak çocuklarda büyüyecek eti yemek..." cümlesinde görünmektedir.⁷² Kurdu içindeki özgürlük istencini anlayan İns, daha sonra bir tefekkür evresine girmektedir.

Öyküde, insanın doğaya hâkim olmasıyla beraber onun bilişe yönelik ve ruha yönelik yetilerini de geliştirdiği yönünde emareler görmek mümkündür. Bu emareler; darağacının yapımı, ayı postunun geçirilmesi, (ezanın) kulağa okunması durumu, vahdet inancının gelişmesi, kadınların başlarını süslemesi ve kültürel öğelerin belirginleşmesi, en nihayetinde sembolik düşünce ve dilin ortaya çıkışı olarak sıralanabilir.

İns, darağacını ilkin fark eder ancak ne olduğunun ayırına öyküde varamaz. Darağacı öyküde ölümün sembolü olarak görünür. Darağacı için tıpkı ölümün her vakit gerçekleşebilmesi ve her daim var olması gibi "Darağacı her yandan görünüyordu" denir.⁷³ Darağacının her yerden görünüyorsa aktarılmasının akabinde "Herşey bir tek şeyin bir parçasıydı. Nereye bakılsa hep tek şey görünüyordu"⁷⁴ denilerek vahdet inancının İns'te tezahür ettiğini altı çizilir. Bu cümleler, hikmetin tabiatla kavranabileceğini anlatır. Yine "Hiç birşey görünmüyordu ama, görünmeyenler yok değildi" sözleriyle de hikmetin görüntüler âlemiyle sınırlı olmadığı açıklanır.⁷⁵ Vahdet anlayışı İns ile bütünleşir ve *kulağa okuma* hadisesi ile de oğluna dolayısıyla diğer insanlara aktarılır.⁷⁶

Dinî gelişim, ayı postunun giyilmesi ile de takip edilebilir. İns, ayı postunu giydiğinde vahiy anlarına benzer anlar yaşar. Ayı postu başa geçirilerek anlam aranır, düşüncenin sınırları zorlanır ancak İns, gerekli dönüşümleri geçirmedikleri için bu anları tam olarak anlamlandırıp telaffuz edemez. İns, dönüşüm geçirdikçe insanlığın kültürel birikimlerinin arttığı, kültür metalarının çoğaldığı gözlemlenir. Bunun en belirgin örneği kadınların başlarını süslemesi, *kemiklerden vesaire* süslerin yapılmasıdır. Süsler, pragmatik bir fayda sağlamamakla birlikte kültürel alımlamadan dolayı yapılır. Bilişin gelişip soyutlama gücünün artmasıyla sanat üretimleri ortaya çıkar. Bu çerçevede öykü evrenindeki insanların soyutlama gücünün arttığı ve temel değer nesnesi olan anlam istencine zemin hazırlandığı gözlemlenebilir. Bu çerçevede öykü, kendine mitik bir evren yaratır. Bu evrende yaratılış, sanatın ve dilin ortaya çıkışı, dinî görünüm söz konusudur. Bu anlamda mitik sembollerin yoğun olarak kullanıldığı eserde İns'in bu evrene karşı genel hâli hayret, şaşırma biçiminde görünür. Bu husus, Munch'ın *Çıtlık*'ını andıran bir görünümle billurlaşır:⁷⁷ "Kemikli başını avuçlarıyla sıktı, koşarak çıtlıklar attı. Yüksek çıtlıklardan hayvanlar uyandı, her taraf seslerle doldu".⁷⁸ Bu şaşkınlık, etrafı anlamlandıramazlık hâli ancak dönüşümleri geçirip anlam istencine kavuşunca son bulur. Nitekim öyküde artık istenç anlam değil değişimdir.

72 Zarifoğlu, *Hikâyeler*, 26.

73 Zarifoğlu, *Hikâyeler*, 16.

74 Zarifoğlu, *Hikâyeler*, 17.

75 Demir, "Modern Türk Öykücülüğünde İslâmî Söylem (1960-1990)", 369.

76 Karadeniz, "İns'in Soyutlamacı Kurgusu Üzerine", 80.

77 Edward Munch, *Skrik (Çıtlık)*, Munch Müzesi, Oslo, Norveç, 1893.

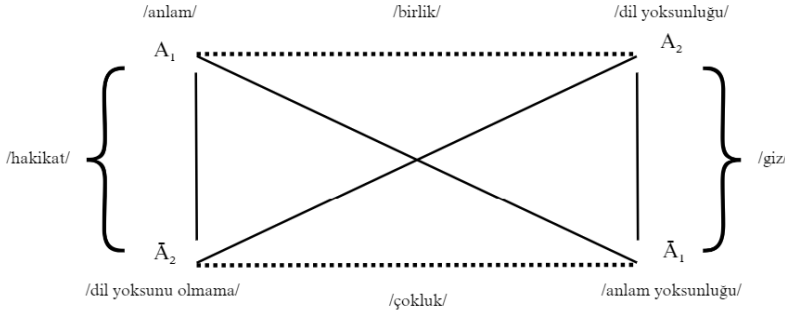
78 Zarifoğlu, *Hikâyeler*, 17.

Yoğun sembollerin ve metin dışı gönderimlerin kullanıldığı bu öyküde, öykünün temel anlatı çatısı ile içkin olan semboller, metnin anlam evreninde kurduğu bütünlük gözetilerek çözümlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak genellikle İslami sembollerden yararlanıldığı gözlemlenmiştir. Bu öykünün mitik yapısına uygun olarak diğer kültür evrenlerine gönderimler yapıldığı tespit edilmiştir.

3. Mantık-Anlam (Temel Yapı) Düzeyi

Bu kısımda, anlatı ve söylem düzeylerinin çözümlenmesinden sonra, son aşama olarak mantık-anlam düzeyi (temel yapı) üzerinde durulmuştur. Bu aşamada “anlatıdaki anlam evrenlerinin temellendiği soyut ve mantıksal açıdan en derin yüzeyin ortaya konması amaçlanır.”⁷⁹ Anlatının içeriğindeki temel karşıtlıklardan hareketle anlatının yüzeyinde görünmeyen ilişkiler açıklanır. Bu ilişkileri açıklamak, derin anlama ulaşmak için göstergebilim dörtgeni kullanılır. Bu dörtgen ile “bir anlam evreninin temel yapısındaki birimler ve bu birimler arasındaki dönüşümler ortaya” konur.⁸⁰ Böylece anlatının derin yüzeyde nasıl yapılandığı ikili karşıtlıklar, çelişkiler ve içermeler üzerinden ifade edilebilir.

Bu tanımlardan yola çıkılarak öyküdeki temel karşıtlıklar **Şekil 8**'de görüleceği üzere *anlam/anlam yoksunluğu; dil yoksunluğu/dil yoksunu olmama* olarak sıralanabilir.

Şekil 8: Anlatının Derin Yapısı

Anlatının başında İns, herhangi bir şeyin ayırında değildir. Doğa karşısında güçsüz konumdadır. Mitik bir biçimde doğar ve büyür. Annesi, babası, kadını, atı ve keçişiyle yola koyulur. Böylece anlam arayışının serüveni başlar. İns, doğada olup bitenlere anlam vermek ister. Ancak gerekli yetilerle donanmadığı için hakikatin sadece yüzey boyutunu görür. Anlam onun için bir giz olarak kalır. Gerekli dönüşümleri geçirip anlam istencini kazanıp göstergeleri anlamlandırınca kendine bir anlam evreni oluşturur (kendi varoluşunu anlamlandırır). Daha sonra İns, ilk kez bir sözcüleme anı ile karşı karşıya gelir. İlk sözcüleme *değişim* üzerinden sergilenir. Bu anlamda bir birleşim söz konusu olur ve İns ödüllendirilir, yüzüne bir aydınlık

79 Sığircı, *Göstergebilim Uygulamaları*, 86.

80 Rifat, *Göstergebilimin ABC'si*, 125.

gelir. İns, dil yetisi kazanmaya başladığı süreçte her şeyin tek bir şeyden geldiğinin de farkına varır. Daha önce anlamlandıramadığı, zihninde çoğul anlamlar oluşturduğu durumlara anlam ve vahdet inancı ile çözüm bulur. Bu anlamda öyküde tabiattaki *oluş/akış/hareket* fikri ile yaratıcının keşfedebileceğini aktarılır.⁸¹ Öykü boyunca geçirilen ritüelistik dönüşümler ile anlatıda sonuç olarak anlam, vahdet inancında birleşir. Birleşim sonucunda ise istenç artık değişim istencine evrilir.

Sonuç

Çok katmanlı bir anlatı yapısı sunan *İns* öyküsünü tekil odaklarla okumak, öykünün alımlanış hazzını azaltacaktır. Bu anlamda araştırmada tekil değil bütüncül değerlendirme fırsatı sunan göstergibilim yönteminden faydalanılmıştır.

Öykü; insanlık tarihini, insanın yaratılış ve türeyiş evrelerini, dinî kıssaları, mitolojik gönderimleri, yerleşik hayata geçiş ve sembolik düşüncenin ortaya çıkış evrelerini ele alır. Bu anlamda öyküde, çeşitli meta-anlatılar alegorik bir biçimde katmanlı ve geçişken bir yapıda sunulmuştur. Bu çerçevede geçişken ve katmanlı bir söylem, öykünün temel özelliği olarak ön plana çıkmaktadır.

Anlatının yapısı ortaya çıkarılırken yüzey düzeyinde anlatı kesitlere bölünmüş, bu süreçte öykünün tefrika edilmiş düzenine sadık kalınmıştır. Anlatı izlencesinin serimlenmesinde öyküdeki dönüşümlerden faydalanılmıştır. Bu anlamda öykünün başlangıç ve bitiş durumu arasındaki ayrışım ve birleşim ilişkileri açıklanmıştır. Öykünün başlangıcında anlam kavrayışı üzerinden bir ayrışım söz konusuken öykünün sonunda geçirilen dönüşümler neticesinde bir birleşim durumunun ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Öykünün eyleyenler örnekçesinde öznenin temel değer nesnesi ve edinç nesnesine kavuşma süreci, geçirdiği dönüşümler üzerinden aktarılmıştır. Bu süreçte temel engelleyici doğa iken yardım ediciler ise İns'in kadını ve Kuşçu olarak öne çıkmaktadır. Öykünün söylem düzeyinde izleğe yönelik roller tanımlanmış ve anlatıdaki semboller çözümlenmiştir.

Öyküde Zarifoğlu, insanın anlam oluşturma istencine odaklanmaktadır. Bu çerçevede öyküde insanın iç dünyasındaki çatışmalar, hayatın anlamının arayışı ve ölümle yüzleşmesi ele alınmaktadır. Ayrıca öyküde sıklıkla dinî ve mitolojik semboller kullanılmaktadır. Bu semboller, öykünün anlam katmanlarını zenginleştirmektedir. Bu sembollerin çözümlenmesinde göstergibilim yönteminden yararlanılmıştır. Bu yöntem aracılığıyla öykünün içeriğindeki sembolik anlamlar ve katmanlar ortaya çıkarılmıştır. Öyküdeki dinî, mitik ve çeşitli tarzdeki semboller göstergibilim yöntemiyle analiz edilerek öykünün anlam katmanları açıklanmıştır. Öyküde sembolik gönderimler; İns, kadını, annesi ve babası, darağacı, çadrlar, kurt, gibi farklı anlatı nesneleriyle verilmektedir. Çalışma sonucunda bu gönderimlerin daha çok İslami olmakla birlikte diğer kültür evrenlerinde de olduğu belirtilmiştir.

81 Uslu, "1980-2000 Yılları Arası Türk Hikâyeciliğinde Yapı", 362.

Çözümlemedeki son aşama olan mantık-anlam düzeyinde öykünün derin yapısı çözümlenmeye çalışılmıştır. Hakikat ve giz ekseninde anlamı elde etmenin beraberinde birlik (vahdet) inancını getirdiği göstergebilim dörtgeni aracılığıyla aktarılmıştır. Sonuç olarak, Cahit Zarifoğlu'nun *İns* adlı öyküsünde *anlam/anlamsızlık* karşıtlığı çerçevesinde insanlığın tarihî serüveni mitik ve sembolik bir dille ele alınmış, *İns*'in vahdet inancı ile anlamı kavradığı vurgulanmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Aiskhylos. *Zincire Vurulmuş Prometheus*. Çeviren Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Aktulum, Kubilay. "Göstergebilim". *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/7 (2004): 1-12.
- Arslantaş, Yüksel. "Paleolitik ve Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağ'da Barınma". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24/2 (2016): 319-44.
- Barthes, Roland. *Image-Music-Text*. Translator Stephen Heath. London: Fontana Press, 1977.
- Bressler, Charles E. *Yazınsal Eleştiri: Kuramsal ve Pratik Bir Giriş*. Çeviren Devrim Evcı. Ankara: Atıf Yayınları, 2017.
- Can, Şefik. *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1994.
- Dell, Christopher. *Mitoloji: Hayali Dünyalara Eksiksiz Rehber*. Çeviren Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Demir, Bilal. "Modern Türk Öykücülüğünde İslâmi Söylem (1960-1990)". Doktora tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2021.
- Durand, Gilbert. *Sembolik İmgelem*. Çeviren Ayşe Meral. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- El-İsfahani, Ragıb. *Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü*. Çeviren Mustafa Yıldız. İstanbul: Çıra Yayınları, 2022.
- Erkman-Akerson, Fatma. *Göstergebilime Giriş*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019.
- Esen, Cennet. "Abdurrahman Cahit Zarifoğlu Hayatı-Sanatı-Eserleri". Doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2023.
- (Eziler) Kıran, Ayşe ve Zeynel Kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri (Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınbilim Yöntemleriyle)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Greimas, Algirdas Julien. *Structural Semantics: An Attempt at a Method*. Translators Daniele McDowell, Ronald Schleifer, and Alan Velie. Lincoln and London: University of Nebraska Press, 1983.

- . *Maupassant: The Semiotics of Text: Practical Exercises*. Translator Paul Perron. Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins Pub. Co., 1988.
- Grimal, Pierre. *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*. Çeviren Sevgi Tamgüç. İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2012.
- Haksal, Ali Haydar. “Şair Cahit Zarifoğlu'nun Öyküleri İns'ten”, *Yedi İklim* 2/16 (1988): 30-34.
- . “Zarifoğlu Öyküsü ve Anlatısı”, *Yedi İklim* 3/3 (1992): 3-5.
- . *Hikâyeler* adlı kitaba sunuş, 7-10. İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.
- İbn'ül Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih (İslâm Tarihi) Tercümesi*. cilt 1 içinde, Çeviren Mehmet Beşir Eryarsoy, İstanbul: Bahar Yayınları, 1991.
- Jakobson, Roman. *Language in Literature*. Cambridge: Harvard University Press, 1987.
- Kahraman, Âlim. *Modern Türk Hikâyesi: Kavram, Gelişim Seyri, Tematik ve Karşılaştırmalı Okumalar*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2015.
- Kalelioğlu, Murat. *Yazınsal Göstergebilim: Bir Kuram Bir Uygulama, – Anlam Üretim Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Kaptan, M. Emin. “Cahit Zarifoğlu Hikâyeleri ve Hikâyeciliği Üzerine”, *İhlamur Dergisi* 49 (2016): 43-46.
- Karadeniz, Abdürrahim. “İns'in Soyutlamacı Kurgusu Üzerine”. *Hece Öykü* 62 (2014): 79-82.
- Kıran, Ayşe. “Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri”, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* 1 (1990): 51-62.
- . “Göstergebilim ve Yazınsal Çözümlemeler”, *Disiplinlerarası Ortam ve Yöntem Sorunları* içinde, Editör Nedret Tanyolaç-Öztoğuz. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2004, 49-60.
- Koca, Osman. “Cahit Zarifoğlu Hikâyesi”, *Yedi İklim*, 26/291 (2014): 36-45.
- . “Cahit Zarifoğlu'nun Neo-Epik Öyküsü: ‘İns’”, *Ayvakti* 180 (2019): 29-31.
- Kula, Onur Bilge ve Cemal Sakallı. “Göstergebilimsel Yaklaşım Yazınsal Alanda Ne Denli İşlevselleşebilir?” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22/1 (2005): 21-26.
- Lekesiz, Ömer. “İns ve Yedi İns”. *Mavera* 11/129, (1987): 39-43.
- Munch, Edward. *Skrik (Çılgılık)*. Munch Müzesi, Oslo, Norveç, 1893.
- Noyan, Sema. *Romanda Mistik Eğilimler*. Hece Yayınları, 2016.
- Orhanoğlu, Hayrettin. “Cahit Zarifoğlu'nun İns Hikâyesinde Sembolik Gerçeklik Kurgusu”, Abdurrahman Cahit Zarifoğlu Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 2-4 Haziran 2016.
- Özsaray, Yunus. “İns Öyküsünün Kapısına Yedi Güzel Adamlarla Ulaşmak/Çoğalmak”. *Yedi İklim Dergisi* 26/219 (2014): 50-54.
- Rifat, Mehmet. *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Sarı, Elvan. “Cahit Zarifoğlu'nun Nesirlerinde İnsan”. Yüksek Lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2013.
- Say, Ömer. “İns Üzerine Bir Çözümleme Denemesi”. *Cahit Zarifoğlu: Yürek Safında Bir Şair* içinde, Editör Âlim Kahraman. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2003, 247-55.
- Saydam, M. Bilgin. *Deli Dumrul'un Bilinci, “Türk-İslam Ruhu Üzerine” Bir Kültür Psikolojisi Denemesi*. İstanbul: Metis Yayınları, 2011.
- Sığırcı, İlhami. *Göstergebilim Uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Uçan, Hilmi. *Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim (Kuram-Uygulama, Çözümleme Örnekçeleri)*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

- . *Edebiyat Bilimi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
- Uçman, Abdullah. “İns”. *Mavera* 11/129, (1987): 110-113.
- Uslu, Ahmet. “1980-2000 Yılları Arası Türk Hikâyeciliğinde Yapı”. Doktora tezi, Dicle Üniversitesi, 2016.
- Vardar, Berke. *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001.
- Wilkinson, Philip. *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler-Mitler*. Çeviren Emel Lakşe. İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.
- Yeşil, Kâmil. *Öykü Dersleri*. İstanbul: Şule Yayınları, 2017.
- Yeşilkaya, Mustafa. “Şiirleri ve hikayeleriyle Cahit Zarifoğlu”. Yüksek Lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Yıldırım, Hasanali. “İns: Bir Ruh Seyahatnamesi”. *Zarifoğlu'nu Okumak* içinde, Editör Neslihan Demirci. İstanbul: Küre Yayınları, 2018, 99-108.
- Yılmaz, Ebru Burcu. “Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 56 (2011): 45-56.
- Yücel, Tahsin. *Eleştiri Kuramları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Zariç, Mahfuz. “1950-1980 Arası İslami Duyarlılık Öykü Anlayışı ve Öykücüler”. *Akademik Bakış Dergisi* 59 (2017): 1-17.
- Zarifoğlu, Cahit. “Nazif Gürdoğan’a”. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi* 14/126-127-128 (2017): 319-326.
- . *Hikâyeler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.

